

Dialogikirja

ialogikirja

KAI ALHANEN

**logia
log**

into

Koneen Säätö on tukenut teoksen kirjoittamista.

© Kai Alhanen

into

Into Kustannus Oy
Töölönkatu 9 a 1, 00100 Helsinki

www.intokustannus.fi

Kansi: Jussi Karjalainen

ISBN: 978-952-393-386-6
Paino: Tallinna Raamatutrükikoda, Viro 2024

Omistettu dialogimatkaan mukaan hypänneille tovereille
Elinalle, Jannelle ja Marja-Liisalle.

Sisällys

JOHDANTO	11
Alkudialogi: ”Pieniä muutoksia, suuria vaikutuksia”	17
I Keskustelutaito	21
I. MITÄ ON DIALOGI?	25
Dialogin määritelmä	25
Erot muihin keskustelutapoihin	33
Ymmärrys ja luottamus	37
Luovuus: asianmukaista leikkiä	40
2. KOKEMUSPUHE	45
Kokemuksen ulottuvuudet	45
Tässä ja nyt	53
Sisäinen dialogi	55
Kasvokkaisuus	57

3. DIALOGIN OHJENUORAT	61
Kuuntelu	62
Liittyminen	64
Puhuttelu ja kysyminen	66
Yhteinen kieli	67
Erojen ja jännitteiden työstäminen	69
Piiloon jääneen etsiminen	71
Yhteyksien ja kokonaisuuden hahmottaminen	72
4. KYTKÖS TOIMINTAAN	75
Ymmärryksen jalostaminen	75
Päätöksenteko ja dialogi	86
Kokeileminen	89
Osallisuustaju	91
II Ohjaaminen	95
5. OHJAAJAN ROOLI	99
Milloin dialogissa tarvitaan ohjaamista?	99
Vallankäyttö	101
Ryhmän ohjaaminen	105
Osallistuminen keskusteluun	107

6. PUITTEET	109
Osallistajat	109
Aihe	111
Aika ja tila	112
7. VAIHEET	115
Suunnittelu ja valmistautuminen	115
Virittäytyminen	119
Syventäminen	123
Lopetus	126
8. OHJAUSTEOT	129
Dialogia edistävät kysymykset	129
Hiljaisten huomiointi	133
Puheen rajoittaminen	134
Tunteiden käsittely	136
Ristiriidat	139
Leikki	141
DIALOGIN OHJAAJAN MUISTILISTA	147
KIRJALLISUUS JA LÄHTEET	157
KIITOKSET	163

Johdanto

Ihmisyhteisöt rakentuvat ja pysyvät koossa puheen avulla. Puhumalla viestimme toisillemme päivittäiset ajatuksemme ja tuntemuksemme, ilmaisemme ihmetyksenaiheemme, ohjaamme arkisia toimiamme, opetamme lapset ymmärtämään heitä ympäröivää maailmaa, riitelemme ja sovimme. Tässä teoksessa käsitellään yhtä ihmisyhteisöjen pisimmälle jalostunutta puheen muotoa: dialogista keskustelua.

Dialogi on ihmislajin selviytymistaito. Meille on annettu luontainen halu ja kyky tulla yhteen jakamaan kokemuksia ympäröivän maailman asioista, toisista ja omasta itsestämme. Jatkuvasti kehittyvänä kommunikoimisen ja oppimisen tapana dialogi on osa ihmiskunnan yhteistä perintöä. Tehtävämme on jalostaa sitä eteenpäin tuleville sukupolville. Vaikka meillä on lukuisia esimerkkejä dialogeista historian eri aikoina eri kulttuureissa, ei dialoginen keskustelutapa rikkaasta perinteestään huolimatta ole avainasemassa nyky-yhteiskunnassamme. Niinpä siihen sisältyvät voimat uinuvat yhä.

Selviytymisemme tulevaisuudessa näyttää riippuvan suuressa määrin siitä, saammeko dialogin voimat täysimittaisesti käyttöömmek. Elämme parhaillaan kriisiaikoja uusien maailmanlaajuisten mullistusten käynnistyessä ennen kuin aiemmat

tulevat päätökseensä. Ympäristökatastrofit, elämänolosuhteiden kurjuus, aineellinen ja henkinen hätä sekä väkivaltaiset konfliktit ovat osa yhä useamman ihmisen jokapäiväistä elämää. Kohtaamamme kriisit ovat pitkälti syntyneet viime vuosikymmenten – jopa vuosisatojen – aikana tiettyjen ihmisryhmien harjoittamista häikäilemättömistä toimista toisten kärsimyksen kustannuksella. Tämä kehityskulku on synnyttänyt monimutkaisia ja tuhovoimaisia ongelmia, joita yksikään yksilö tai ryhmä ei voi ratkaista yksin. Jos emme havahdu näiden uhkien edessä, saatamme päätyä tuhoamaan sivilisaatiomme ja mahdollisesti jopa oman lajimme niillä valtavilla vaikutuksilla, joita meillä on ympäröivään luontoon, muihin elollisiin ja toisiin ihmisiin. Syvän ymmärryksen ja siitä kumpuavien yhteisten luovien ponnistelujen tarve on polttavampi kuin koskaan.

Sana ”dialogi” esiintyy yhä useammin julkisessa keskustelussa, jossa peräänkuulutetaan parempaa kommunikaatioita ja kohtaamista. Harvoin kuitenkaan määritellään tarkemmin, mitä dialogilla oikeastaan tarkoitetaan. Toisinaan dialogista – mitä sillä sitten tarkoitetaankaan – toivotaan yleislääkettä kaikenlaisiin ristiriitoihin ja pelastusta melkein jokaiseen mahdolliseen ongelmaan. Samoissa yhteyksissä usein elätellään toivoa perustavasti paremmasta ihmisyydestä, johon eivät enää kuuluisi riitaisuus, välirikot ja konfliktit. Tämän suuntauksen ääripäässä dialogi latistuu harmittomaksi hymistelyksi, jossa ei todellisuudessa voi käsitellä vaikeita asioita eikä kukaan saa pahoittaa mieltään.

Dialogista käytävän keskustelun epämääräisyys ja siihen toisinaan liittyvä naiivius estävät sen todellisten voimien hyödyntämistä. Tämän seurauksena monet suhtautuvat dialogin tarjoamiin mahdollisuuksiin epäilevästi ja väheksyen. Naiivius antaa myös tilaa häikäilemättömyydelle. Pahimmassa tapauksessa

omia aggressiivisia etujaan ajavat yksilöt, ryhmittymät tai valtiot voivat käyttää ”dialogia” sumuverhona manipulatiivisten aikeidensa peittämiseen ja aggressiivisten toimiensa piilottamiseen. Jotta käsityksemme dialogista ei olisi epärealistinen, lattea ja naiivi, meidän on selkiytettävä ymmärrystämme siitä, mitä dialoginen keskustelu on ja mitä se käytännössä edellyttää. Samoin meillä on oltava näkemys siitä, mihin dialogi ei sovellu ja milloin asioihin tarvitaan jotain aivan toisenlaista käsittelytapaa.

Viime vuosikymmeninä olemme nähneet useita yrityksiä vahvistaa dialogin voimia. Tämä kirja kytkeytyy Suomessa viimeisten 30–40 vuoden aikana kehittyneeseen ja täältä eri puolille maailmaa levinneeseen dialogiseen lähestymistapaan. Kyseessä ei ole koulukunta (tämä olisi ilmeisessä ristiriidassa dialogin perimmäisen idean kanssa). Pikemminkin sitä voidaan luonnehtia kokoelmana toisistaan versoneita *dialogisia käytäntöjä*, joita on aluksi luotu mielenterveyspalveluihin ja sosiaalityöhön sekä myöhemmin kehitetty käytettäväksi eri yhteisöissä ja organisaatioissa kaikkialla yhteiskunnassa. Yhteistä kaikille näille käytännöille on vahva sitoutuminen ihmisten omakoh- taisten kokemusten arvoon ja usko yksilöiden tasa-arvoisen kohtaamisen tarjoamiin luoviin mahdollisuuksiin. Dialogiset käytännöt ankkuroituvat demokratian perusarvoihin.

Käsillä oleva teos on tarkoitettu johdannoksi. Pyrin kuvaamaan pääpiirteet siitä dialogikäsituksesta, jota minä ja työtoverini olemme kehittäneet Aretai Oy:n DialogiAkatemiassa. Tämä dialogikäsitys on paljon velkaa Tom Arnkilin ja Jaakko Seikkulan työryhmien pioneerityölle Suomessa sekä monille dialogin uranuurtajille muissa maissa. Kirjassa kuvattu näkemys dialogista nojaa aikaisempaan filosofiseen tutkimustyöhöni, jota olen summannut teoksessani *Dialogi demokratiassa*

(Gaudeamus, 2016). Esittämäni ideat ja käytännön opastukset ovat myös olleet lähtökohtana Sitrassa kehitetylle Erätauko-toimintamallille. Toimin Erätauko-hankkeen neuvonantajana tuoden tämän uudenlaisen dialogisen käytännön kehittämistyöhön mukaan kollegoideni kanssa vuosien varrella kiteyttäjäni oivallukset dialogin teoriasta ja käytännöstä.

Kirja jakaantuu kahteen osaan. Ensimmäinen osa *Keskustelutaito* johdattaa lukijan dialogin ytimien äärelle. Dialogi määritellään keskusteluksi, joka tähtää parempaan ymmärrykseen asioista, toisista ja itsestä. Lähden tästä määritelmästä käsin kuvaamaan dialogin ominaispiirteitä ja sen erilaisia käyttötarkoituksia. Dialogi on taito, jossa voi harjaantua. Erityisen vaativaksi dialogin käyminen tulee tilanteissa, joissa asiat ovat kompleksisia, ihmisten näkemykset kaukana toisistaan ja tunteet kuohuvat. Esittämäni dialogikäsitteen avulla voidaan kirkastaa dialogin erot väittelyyn, neuvotteluun ja yksimielisyyden hakemiseen. Lisäksi kuvataan, miten dialogiset keskustelut voivat vahvistaa ihmisten välistä luottamusta ja ruokkia heidän luovuuttaan. Ensimmäisessä osassa syvennytään myös kokemusten merkitykseen dialogissa, esitetään dialogisen keskustelun käytännölliset ohjenuorat ja kerrotaan dialogin hyödyntämistavoista ryhmien ja yhteisöjen toiminnassa.

Teoksen toinen osa *Ohjaaminen* keskittyy kuvaamaan dialogisten keskustelujen ohjaamista (fasilitointia). Dialogia voi käydä ilman ohjaajaa, mutta monissa tilanteissa on hyödyllistä sopia, että joku henkilö toimii keskustelun vetäjänä. Ohjaajan roolia lähestytään ensi sijassa vallankäytön ja ryhmänohjaustaitojen näkökulmasta. Tämän jälkeen kuvataan, mitä ohjaajan on hyvä ymmärtää dialogin puitteista (osallistujat, aihe, aika ja paikka) ja keskustelun eri vaiheista (suunnittelu ja valmistau-

tuminen, virittäytyminen, syventäminen, lopettaminen). Toisen osan lopussa käsitellään dialogeissa usein toistuvia tilanteita, joihin on vuosien varrella löytynyt käyttökelpoisia ohjaustapoja. Näihin lukeutuvat dialogia edistävät kysymykset, hiljaisten osallistujien huomioiminen, puheen rajoittaminen, tunteiden ja ristiriitojen käsittely sekä dialogin leikkillisyyden lisääminen.

Monet käytännön ohjeistukset perustuvat kollegojeni kanssa kehittämäni ohjaustyyliin, jonka esittelimme teoksessa *Työnohjauksen käsikirja* (Tammi, 2011). Olemme vuosien varrella jalostaneet tuossa kirjassa esitellyistä ideoista eri tilanteisiin ja monille eri ryhmille sopivan yleisluontoisen dialogien ohjaamisen tyylin, joka kuvataan kattavasti ensimmäistä kertaa tässä teoksessa.

Muutama huomio kirjassa käytetyistä sanoista ja käsitteistä. ”Kommunikaatio” viittaa kaikkeen ihmisten väliseen viestintään. ”Keskustelu” puolestaan on yleisilmaus ihmisten vastavuoroiselle sanalliselle kanssakäymiselle. Käsite ”dialogi” on rajattu tarkoittamaan tietynlaista keskustelutyyliä, joka määrittellään paremman ymmärryksen saavuttamiseksi asioista, toisista ja itsestä. Toiston välttämiseksi käytän välillä dialogin rinnalla ilmausta ”dialoginen keskustelu” ja toisinaan vain sanaa ”keskustelu” (silloin kun tekstiyhteydessä on ilmeistä, että kyseessä on juuri dialoginen keskustelu).

Esitän tekstin lomassa konkreettisia esimerkkejä dialogisista keskusteluista, eräänlaisia tuokiokuvia. Esimerkit ovat keksittyjä, mutta niillä on vastineita sadoissa dialogeissa, joita olen ohjannut tai joissa olen ollut osallistujana. Yhtäältä esimerkkien tarkoitus on antaa eläviä kuvauksia siitä, miltä dialogit kuulostavat. Toisaalta haluan havainnollistaa dialogin lukuisia erilaisia käyttöyhteyksiä. Niinpä esimerkeissä vierailaan muun

muassa koululuokkien, työpaikkojen, sairaaloiden, yritysten, johtokuntien, poliittisten instituutioiden, urheilujoukkueiden sekä taiteen- ja tieteentekijöiden maailmoissa.

Ajattelen dialogin olevan hyödyllinen tapa käsitellä monia ihmiselämän arkisia tilanteita, mutta samalla uskon sen olevan välttämätön taito ihmiskunnan selviytymiseksi tulevaisuudessa. Tarvitsemme dialogia vahvistamaan ihmisten yhteiselämän mielekkyyttä ja kykyä oppia toisiltamme. Tämän lisäksi yhteiskuntiamme riivaavien ongelmien käsittely vaatii poikkeuksellisen luovia ponnisteluja ja siten dialogitaitojen leviämistä ja niiden kehittämistä aivan uudelle tasolle. Tuon kehityksen on käsittääkseni kytkeydyttävä ihmisten arkeen ja kosketettava mahdollisimman laajaa joukkoa. Tästä syystä tämän teoksen tyyli on yleensä lähempänä ihmisyyhteisöjen ja ryhmien arkisia tilanteita kuin vaativia poliittisia keskusteluja tai vaikkapa tieteellisiä asiantuntijadialogeja. Jää lukijan mielikuvituksen varaan, missä kaikissa muissa arkisissa tai poikkeuksellisissa tilanteissa dialogia voisi hyödyntää.

Kirjassa esitellään ja perustellaan dialogin tuottamia hyötyjä yksilöille ja yhteisöille. Dialogin arvo ei kuitenkaan tyhjenny sen hyödyllisyyteen. Monet dialogiset keskustelut ovat itsessään arvokkaita kokemuksia, joissa pääsemme kosketuksiin inhimillisen olemassaolon syvien kerrosten kanssa. Pyrkimys kurottautua kohti toisia ihmisiä ja ymmärtää maailmaa yhdessä heidän kanssaan kiinnittää meidät yhteen ihmislajin perustavimmista taipumuksista, jonka avulla teemme elämästämme merkityksellistä. Toisinaan se voi olla hengittämisen ja syömissen ohella ainoita mielekkäitä tekoja tilanteissa, joissa elämään sisältyvä hauraus laittaa polvilleen ja maailman mielettömyys uhkaa hukuttaa alleen.